

Lubor Hruška – Lenka Jarošová – Radek Lipovski (eds.), **Velký historický atlas českého Slezska. Identita, kultura a společnost českého Slezska v procesu společenské modernizace s dopadem na kulturní krajinu, ACCENDO – Centrum pro vědu a výzkum, z.ú., Ostrava 2021, 300 stran. ISBN 978–80–87955–10–9.**

Kolektiv badatelů z Ostravské univerzity, Slezského ústavu v Opavě a Centra pro vědu a výzkum ACCENDO v Ostravě připravil publikaci, ve které jsou shrnuty výsledky dlouhodobého cíleného výzkumu vývoje obyvatelstva a přírodních a společenských poměrů té části České republiky, která byl původně součástí Slezska, zhruba od poloviny 19. století do roku 2019 (kde to prameny umožňovaly, začíná rozbor v polovině 18. století). I když od roku 1949 není toto území samostatnou územně správní jednotkou, udržuje si stále svou identitu, díky které se liší od jiných částí České republiky. Přitom jde o území vnitřně diferencované fyzicko-geograficky (zahrnující jak horské oblasti, např. části Jeseníků a Beskyd, tak nížiny podél Odry a jejích přítoků) a rovněž socio-geograficky (jak oblasti zemědělské, tak průmyslové s významným podílem těžebního průmyslu); v neposlední řadě jde o oblast se složitou národnostní strukturou obyvatelstva poznamenanou mimo jiné odsunem Němců po skončení 2. světové války a přítomností početné polské menšiny.

Autoři usilovali o komplexní uchopení studovaného území a tomu podřídili skladbu a obsah výsledné publikace. Atlas rozdělili do sedmi kapitol. Po úvodním představení díla následuje část nazvaná *Historicko-geografický kontext*, kde je podrobně popsán vývoj dnešní státní hranice od roku 1742 (tj. hranice nejprve s Pruskem, následně s Německou říší a potom s Polskem; vymezení vůči Moravě se neměnilo, pokud neuvažujeme existenci enkláv, a obdobně se neměnila hranice s dnešním Slovenskem). Následující dvě podkapitoly ukazují fyzickogeografickou situaci oblasti. Od geologických a geomorfologických poměrů přes klima až po vegetaci a živočišné druhy, jejich výskyt minulý či současný. Velká pozornost je věnována krajině, v tom i lidským sídlům. Je to pochopitelné, neboť jde o oblast s komplikovaným jak sídelním vývojem, tak vývojem průmyslovým. Stranou pozornosti nezůstala ani ochrana přírody.

Kapitola *Obyvatelstvo* obsahuje základní trendy ve skladbě a vývoji obyvatelstva od prvního moderního sčítání lidu v roce 1869 do roku 2019. Převážně pomocí diagramů a kartodiagramů je představen složitý populační vývoj této oblasti, výrazně ovlivněný jednak hlubokými rozdíly v sociokulturní skladbě obyvatelstva v důsledku nerovnoměrného rozvoje regionu ve druhé polovině 19. a ve 20. století, jednak změnou národnostní skladby obyvatelstva po vysídlení Němců z velké části českého Slezska v roce 1945. Autoři neopomněli ani změny ve skladbě obyvatelstva podle věku nebo náboženského vyznání, případně směry stěhování obyvatelstva.

Sociální a kulturní vývoj byl zařazen do páté kapitoly a nalezneme zde výsledky některých významných voleb (například do říšského sněmu v roce 1848, parlamentních voleb v letech 1918–1938), ale také zachycení změn církevní správy podle jednotlivých denominací, vývoj veřejného zdravotnictví a sociální péče. Vzhledem ke svému následnému vlivu na politický vývoj je pozornost věnována i národnostním otázkám – v tom české a polské emancipaci. Sem autoři zařadili také popis ostravsko-opavské operace z dubna 1945.

Kapitola nazvaná *Ekonomický vývoj* začíná představením vývoje silniční sítě od roku 1742, následuje přehled výstavby železničních tratí a kolejové městské hromadné dopravy ve vybraných městech. Po přehledu vývoje dopravních systémů jsou zařazeny mapové listy věnované zemědělství a průmyslu. Tady čtenář nalezne informace jak o vývoji rostlinné a živočišné výroby a změnách v držbě půdy souvisejícími s první pozemkovou reformou (1921–1922), tak o vývoji po roce 1945, kdy došlo k závažným změnám držby půdy (souvisejícími s odsunem Němců a následně s kolektivizací); samostatný list je věnován vývoji po roce 1990. Pokud jde o dějiny průmyslové výroby, je pozornost věnována zejména rozvoji v 19. a v první polovině 20. století.

Atlas je ukončen kapitolou nazvanou *Identita, spokojenost a místa paměti*. V ní je nejprve stručně shrnut pohnutý osud regionu od jeho oddělení od původního Slezska (1742). Následuje část seznamující s výsledky sociologického výzkumu zaměřeného na identifikaci osob se svým regionem, který proběhl v roce 2018. Výsledky šetření jsou představeny podle sedmi podoblastí, které se liší podle postojů obyvatel k vnímání slezské identity, jejich spokojenosti se svým krajem a podobně. Dále kapitola obsahuje mapový list *Místa paměti*; zde je v tabulce a v mapě uvedeno 44 vybraných památníků či pomníčků vybudovaných ve 20. století, které v regionu připomínají významné historické události či historické osobnosti.

Ačkoli hlavní sdělení představuje grafická část díla, textová část rozhodně není pouze jakýmsi doplňkem či komentářem ke kartogramům, grafům či obrázkům. Jednotlivé mapové listy jsou promyšleně koncipovány a slovní a grafická část se vhodně doplňují, takže výsledkem je plastický obraz vývoje českého Slezska za uplynulých dvě stě let, i když jsou jednotlivá témata probírána s různou hloubkou či rozdílným časovým záběrem.

Snazší orientaci v tomto rozsáhlém díle umožňují seznamy použité literatury a seznamy grafů a tabulek. Škoda, že se nenašlo místo pro seznamy obrázků, map a kartogramů. Těch je přitom zdaleka nejvíce (jde přeci jen o atlas): například kapitola věnovaná obyvatelstvu obsahuje celkem 68 kartogramů, které v obsahu nejsou uvedeny, k tomu v obsahu uvedených 26 grafů a 6 tabulek. Obdobně lze postrádat také seznam fotografií nebo faksimilií. I těch je v publikaci značný počet. Přitom všechny obrázky, mapy, diagramy a podobně jsou provedeny kvalitně, vybrány vhodně a text skutečně doplňují, nejen ilustrují.

Velký historický atlas českého Slezska je vynikajícím dílem, které plasticky zobrazuje nedávný vývoj specifického regionu. I když autoři předpokládali využití tohoto mapového díla především širší veřejností, lze je doporučit každému, kdo se zajímá o dějiny obyvatelstva českých zemí v širších souvislostech. Spolu s tímto dílem vydali autoři publikaci *Lidé a krajina českého Slezska* (Ostrava 2021), do které zařadili texty, mapky, obrázky a jiné přílohy, které nebylo lze zejména vzhledem k rozsahu zařadit do *Atlasu*. Svým způsobem jde o širší součást *Atlasu*.

Ludmila Fialová